

פרשת אחרי מות

הרב אמנון בזק

כניסת הכוהן הגדול לקודש הקודשים

התורה כיצד ייכנס הכוהן הגדול לקודש הקודשים, ולאחר מכן ביארה מתי ייעשה הדבר: "אחת בשנה", ביום הכיפורים. מצד שני, ייתכן שפסוקי הסיום הללו לא באו אלא לומר שאחת בשנה, ביום הכיפורים, חייב הכוהן הגדול להיכנס לפני ולפנים, ואז עליו לעשות כסדר שנתבאר בפרשה; אבל אין פסוקים אלו שוללים ממנו את הרשות להיכנס גם בזמנים אחרים, ובלבד שיעשה כסדר הזה.

שתי הקריאות הללו נתונות במחלוקת כבר במדרשי חז"ל, ובעקבותיהם – במפרשים. מאחר שקשה מאוד להכריע בין שתי הדרכים, ננסה לבאר כל אחת מהן בנפרד ולהבין את משמעותה, ובכלל זה את הקשר למות שני בני אהרן.

ב. "בכל שעה שהוא רוצה ליכנס – יכנס"

נפתח בגישה הרווחת יותר בחז"ל, הגם שלמרבה הפלא, הראשונים לא הלכו בעקבותיה. על פי גישה זו, הפרשה מגבילה אך ורק את דרך הכניסה לקודש הקודשים, ולא את העיתוי. לדברי המדרש, משה חשב שמעתה אין אהרן רשאי להיכנס תדיר לקודש הקודשים, והקב"ה הרגיע אותו שלא לכך הכוונה:

אמר רבי יהודה ברבי סימון: צער גדול היה לו למשה בדבר זה, אמר: אוי לי, שמא נדחף אהרן אחי ממחיצתו?... אמר הקב"ה למשה: לא כשם שאתה סבור... אלא בכל שעה שהוא רוצה ליכנס – יכנס, רק שיכנס בסדר הזה (ויקרא רבה פרשה כא ז).

ובמדרש אחר:

כך אהרן היה נכנס בכל שעה לבית קדשי הקדשים, ואולול זכיות הרבה שהיו נכנסות עמו ומסייעות אותו, לא היה יכול להכנס, למה? שהיו מלאכי השרת שם (שמות רבה פרשה לח).

על פי גישה זו, היו למעשה שני מסלולים של כניסת הכוהן הגדול לפני ולפנים: מסלול החובה, שבו נהג הכוהן הגדול מדי שנה, ביום הכיפורים; ומסלול הרשות, שבו יכול להיכנס בכל שעה שרצה. מה טיבו של המסלול השני?

מסתבר שהיו לכוהן הגדול סיבות משלו להיכנס לקודש הקודשים: אולי לשם עצם השהייה במקום השראת שכינה, ללון בצל ש-די; ואולי להתפלל על צורכי עצמו, על צורכי ביתו ועל צורכי כל ישראל. החידוש הגדול של הפרשה הוא ראיית הכוהן הגדול כשליח ציבור, ולא כאדם פרטי. התורה איננה מגבילה את הסיבות שלשמן נכנס הכוהן הגדול לקודש הקודשים, אך היא דורשת שישתף בתהליך את כל עם ישראל: הן מבחינה מעשית, על ידי לקיחת קרבנות

א. שתי קריאות בפרשה

פרשת אחרי מות פותחת בסדר כניסת הכוהן הגדול לקודש הקודשים. בפתח העניין באה אזהרה לכוהן הגדול, שלא ייכנס לקודש הקודשים כאילו זהו מעשה של מה בכך:

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְנֵי אֶהֱרֹן בְּקִרְבָּתָם לִפְנֵי ה' וַיִּמְתּוּ. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה דַּבֵּר אֶל אֶהֱרֹן אַחִיד וְאֵל יָבֵא בְּכָל עֵת אֶל הַקֹּדֶשׁ מִבֵּית לְפָרְכֶת אֶל פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל הָאֹרֶן וְלֹא יָמוּת כִּי בְעֵנָן אֲרָאָה עַל הַכַּפֹּרֶת¹ (ט"ז, א-ב).

מיד לאחר מכן מצווה התורה כיצד ייכנס הכוהן הגדול: הקרבנות שעליו להביא משל עצמו, השעירים שייקח מבני ישראל, הבגדים המיוחדים שילבש וסדר עבודה מפורט, ובכללו הכנסת מחתת הגחלים והקטורת לקודש הקודשים.

מה הקשר בין סדר העבודה האמור כאן ובין "מות שני בני אהרן בקרבנות לפני ה' וימתו"? ידוע פירושו של רש"י על פי המדרש: "משל לחולה שנכנס אצלו רופא, אמר לו: אל תאכל צונן ואל תשכב בטחב. בא אחר ואמר לו: אל תאכל צונן ואל תשכב בטחב, שלא תמות כדרך שמת פלוני; זה זרזו יותר מן הראשון. לכך נאמר 'אחרי מות שני בני אהרן'". ברם, סביר להניח שיש קשר יותר מהותי בין מעשיהם של בני אהרן לבין הזהירות המיוחדת הנדרשת בכניסה לקודש הקודשים.

שאלה זו נוגעת גם לעניין אחר. בסוף הפרשה מופיעים כמה פסוקים בעניין חובת עבודת הכוהן הגדול ביום הכיפורים:

וְהִיְתָה לָכֶם לְחֻקֵּי עוֹלָם בְּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּעֶשֶׂר לַחֹדֶשׁ תַּעֲנֹוּ אֶת נַפְשֵׁיכֶם וְכָל מְלֹאכֶה לֹא תַעֲשׂוּ הָאֲזָרָח וְהַגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכְכֶם. כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יִכַּפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם מִכָּל חַטָּאתֵיכֶם לִפְנֵי ה' תִּטְהָרוּ... וְהִיְתָה זֹאת לָכֶם לְחֻקֵּי עוֹלָם לְכַפֵּר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִכָּל חַטָּאתֵיכֶם אֶחַת בְּשָׁנָה... (ט"ז, כט-לד)

מבנה זה מעורר מאליו שאלה: מה היחס בין הפסוקים החותמים את הפרק, העוסקים ביום הכיפורים, לבין הפרק כולו? ושתי דרכים בדבר. ניתן לומר שבתחילה ביארה

1 בביאור חלקו האחרון של הפסוק – "כי בענן ארצה על הכפרת" – נחלקו המפרשים. רש"י ורשב"ם פירשו שהמילה "כי" משמעה כאן "שהרי" (בלשון חז"ל: "דהא"), וה"ענן" הנזכר הוא הענן של השראת השכינה בין הכרובים שעל הכפורת: "לפי פשוטו: שהרי מתוך עמוד הענן אני נראה כל שעה על הכפרת... ואם יראה הכהן – ימות" (רשב"ם). אבל ראב"ע הציע ש"כי" היינו 'אלא', וה"ענן" הוא ענן הקטורת, שבאמצעותו נכנס הכוהן הגדול לקודש הקודשים, כמבואר בהמשך הפרשה: "ויקשה ענן הקטורת את הכפרת אשר על העדות ולא ימות" (ט"ז, יג).

יכול אימתי שירצה יביא כסדר הזה ויבוא? דבר הלמוד מסופו: 'אחת בשנה' – אחת בשנה הוא נכנס, אינו נכנס כל זמן שירצה.

לפי גישה זו, הפסוקים החותמים את הפרשה אכן מציבים הגבלה נוספת לכניסת הכוהן הגדול – שהיא אפשרית רק פעם בשנה, ביום הכיפורים.

מעניין הדבר, שבגישה זו הלכו גם מרבית המפרשים. כך למשל כתב רש"י:

בזאת יבא אהרן וגו' – ואף זו לא בכל עת, כי אם ביום הכיפורים, כמו שמפורש בסוף הפרשה (פס' כט): 'בחדש השביעי בעשור לחודש'.

וכן כתב הרמב"ן:

טעם 'בכל עת' – בעבור שכבר הזכיר יום הכפורים, שאמר: 'וכפר אהרן על קרנותיו אחת בשנה' (שמות ל'), אמר בכאן: לא יבא בשום עת אל הקדש, רק בזאת, כלומר ביום אשר יקריב הקרבנות האלה לכפורים. ואחרי כן יפרש בפרשה במה יכנס, כמו שאמר: 'והביא מבית לפרוכת' (פס' יב), ויפרש היום, שיהיה 'בעשור לחדש השביעי' (פס' כט), ויחזור ויאמר כי יהיה 'אחת בשנה' (פס' לד).

נראה שעל פי גישה זו, חטאם של נדב ואביהוא הביא לא רק להסדרת התנאים שבהם תאפשר כניסת הכוהן הגדול לקודש הקודשים – על ידי סדרה של מעשים המבטאת את הקשר שבינו ובין עם ישראל – אלא גם לביטול הרשות של הכוהן הגדול להיכנס לקודש הקודשים ביזמתו ובמועד שיבחר. מעתה, לא ייכנס הכוהן הגדול לקודש הקודשים כי אם אחת בשנה, ביום הכיפורים. ושוב עלינו לשאול: מה הקשר בין חטאם של נדב ואביהוא לבין הגבלת הכניסה של הכוהן הגדול לקודש הקודשים ליום אחד בשנה? ניתן להציע בזה שני כיוונים.

אפשר לומר שהצמצום קשור ישירות לחטא. גישה זו עשויה להיות מושתתת על מוקד אחר בחטאם של בני אהרן – העדר יראה מספקת, כדברי המדרש: "אף הם בשמחתם, כיון שראו אש חדשה, עמדו להוסיף אהבה על אהבה" (תורת כוהנים שמיני פרשה א). הפרזה במידת האהבה והעדר איזון נכון עם מידת היראה הם הבסיס לחטאם של נדב ואביהוא, ולכן חלק מהתיקון לחטא הוא הרחקה בין הקב"ה ובין האדם: התורה אוסרת על הכוהן הגדול להיכנס למקום משכנו של הקב"ה כל עיקר, לבד מפעם אחת בשנה – ביום הכיפורים, בשעה שהוא וכל העם עוברים תהליך כפרה שהם מחויבים בו.

ברם, ניתן גם להבין שהצמצום אינו אלא תוצאה של הצורך באותו תהליך מיוחד שיאפשר את כניסת הכוהן הגדול. לפי גישה זו, מבחינה עקרונית אין סיבה לצמצם את כניסת הכוהן הגדול לקודש הקודשים. אלא שמכאן ואילך הותנתה כניסתו בביצוע סדר העבודה המבואר בפרשתנו, ותהליך כה ייחודי, המכפר לעם ישראל על כל עוונותיו, אפשרי רק

מהעם; הן מבחינה תוכנית, שכן הכניסה לקודש הקודשים מותנית בכפרה "בַּעֲדוֹ וּבַעֲדוֹ הָעָם" (ט"ז, כד).

דומה שהגבלה זו אכן קשורה קשר מהותי לחטאם של בני אהרן הנזכר בפתח הפרשה. בשיעורנו לפרשת שמיני ראינו שהתורה מדגישה את השוני בין מעשי אהרן ובניו בפרק ט', שנעשו בדיוק כאשר ציווה ה' את משה, ובין האש הזרה של נדב ואביהוא, שהייתה מעשה "אֲשֶׁר לֹא צִוָּה אֹתָם" (י', א). ואולם, מלבד היותה שלא כפי צו ה', ביטאה הקרבת האש הזרה גם אינדיווידואליות קיצונית. סדרת הפעולות שעשה אהרן ביום גדול זה עמדה בסימן של שותפות בינו ובין עם ישראל. המילה "העם" מופיעה בפרק ט' שבע פעמים, כדרך של מילים מנחות. יתרה מזו, מעשי היום השמיני מקבילים לציווי שבפרשתנו בכמה דברים, ובכללם שתי הקבלות הנוגעות לשותפות שבין הכוהנים ובין העם. ראשית, בשתי הפרשיות מדובר על לקיחת קרבנות הן מאהרן הן מהעם. בפרשתנו נאמר:

בַּזֹּאת יבא אהרן אל הקדש בַּפֶּר בֶּן בָּקָר לְחֻטָּאת וְאֵיל לְעֹלָה... וּמֵאֵת עֵדֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִקַּח שְׁנֵי שְׁעִירֵי עִזִּים לְחֻטָּאת וְאֵיל אֶחָד לְעֹלָה (ט"ז, ג-ה).

וביום השמיני נאמר:

וְיִהי בְיוֹם הַשְּׁמִינִי קָרָא מִשֶׁה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וּלְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיֹּאמֶר אֵל אַהֲרֹן קַח לָךְ עֶגְלָה בֶּן בָּקָר לְחֻטָּאת וְאֵיל לְעֹלָה תְּמִימִם וְהִקְרַב לְפָנַי ה'. וְאֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר קָחוּ שְׁעִירֵי עִזִּים לְחֻטָּאת וְעֶגְלָה וְכֶבֶשׂ בְּנֵי שְׁנָה תְּמִימִם לְעֹלָה (ט', א-ג).

שנית, בשני האירועים יש צורך בכפרה על עם ישראל. בפרשתנו נאמר:

וּכְפָר בַּעֲדוֹ וּבַעֲדוֹ בֵּיתוֹ וּבַעֲדוֹ כָּל קְהַל יִשְׂרָאֵל (ט"ז, יז).

וביום השמיני נאמר:

וּכְפָר בַּעֲדָךְ וּבַעֲדוֹ הָעָם וְעָשָׂה אֶת קִרְבָּן הָעָם וְכָפַר בַּעֲדָם (ט', יז).

שותפות זו בין הכוהנים ובין העם נעדרת לחלוטין ממעשי נדב ואביהוא, שפעלו על דעת עצמם, ולא שיתפו עמהם איש. הם ביקשו לעצמם חוויה דתית פרטית, מנותקת מעם ישראל, ועל כך נענשו בחומרה. התיקון לחטאם הוא שילוב החוויה הדתית הפרטית של הכוהן הגדול בתחושת הקשר עם העם והיותו שליחם. זכותו של הכוהן הגדול להיכנס לקודש הקודשים ולהסתופף בצל השכינה אינה נובעת ממעמדו האישי, כי אם מהיותו נציגו ושלוחו של עם ישראל; אשר על כן, אין הוא יכול להיכנס אלא אם כן יהיה העם שותף מלא בתהליך.

ג. "אחת בשנה הוא נכנס"

כאמור, יש בפרשה גם קריאה אחרת, המופיעה במדרש מאוחר דווקא. נאמר במדרש הגדול ריש פרשת ויקרא (א', ב):

פעם בשנה. לפי זה, העובדה שמכאן ואילך לא יוכל אהרן להיכנס לקודש הקודשים "בכל עת", כי אם ביום הכיפורים, איננה תוצאה ישירה של החטא אלא תוצאה עקיפה שלו: מכיוון שמעתה ואילך מותנית הכניסה בתהליך כה מורכב וייחודי, שאפשרי רק פעם בשנה, שוב לא יוכל אהרן להיכנס לקודש הקודשים יותר מפעם אחת בשנה.

אפשר שיש ראייה לכיוון זה מן הפסוק החותם את הצייווי על מזבח הקטורת: "וְכַפֵּר אֶהְרֶן עַל קַרְנֹתָיו אַחַת בַּשָּׁנָה מִדָּם חֹטֵאת הַכֹּפָרִים אַחַת בַּשָּׁנָה יִכַּפֵּר עָלָיו לְדֹתֵיכֶם" (שמות ל', י). ציווי זה נאמר, כמובן, לפני חטאם של נדב ואביהוא, ואם "אחת בשנה" משמעו 'אחת בשנה ולא יותר', הרי שעוד לפני החטא היה ברור שתהליך הכפרה של יום הכיפורים ניתן להיעשות רק פעם אחת בשנה, וצמצום כניסתו של הכהן הגדול ליום הכיפורים בלבד אינו אלא תוצאה של התניית הכניסה בתהליך הכפרה הזה.

אמנם גם לפי הבנה זו של הפרשה, הדגש הוא במידת היראה. לפי כיוון זה, הפרשה באה להורות שהכפרה על עם ישראל איננה דבר שניתן לעשותו בכל עת. מידת היראה מחייבת למנוע תדירות גבוהה של תהליכים כה רבי-עצמה בקשר שבין עם ישראל ובין הקב"ה.²

* כל הזכויות שמורות לישיבת הר עציון ולרב אמנון בזק, תשל"א *
* עורך: בעז קלוש *

* בית המדרש הווירטואלי *
* מיסודו של *
* The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash *
* האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm> *
* האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org> *
* *
* משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 *
* דוא"ל: office@etzion.org.il *
* *
* לביטול רישום לשיעור: *
* <http://etzion.org.il/vbm/unsubscribe.php> *
* *****

2 בספר חכמת אדם (סוף שער השמחה) הובאה בשם הגר"א הצעה המשלבת בין שני הכיוונים. לפי הצעה זו, המסלול המאפשר כניסה בכל עת, גם שלא ביום הכיפורים, מיועד לאהרן בלבד, ולא ליורשיו: "שדוקא שאר כהנים גדולים אסורים ליכנס לקודש קדשים אלא ביום הכפורים, אבל אהרן היה מותר ליכנס בכל שעה ושעה, רק שיכנס בסדר העבודה שנאמר בפרשה זו". הגר"א דייק זאת מן העובדה שלאורך כל הפרשה נזכר שמו של אהרן דווקא, ואילו בפסוקים העוסקים ביום הכיפורים אין שמו נזכר, ובמקום זה נאמר: "וְכַפֵּר הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִמָּשַׁח אֹתוֹ וְאֲשֶׁר יִמְלֵא אֶת יָדָיו לְכַהֵן תַּחַת אָבִיו וְלִבְשׁ אֶת בְּגָדֵי הַבְּדָד בְּגֵדֵי הַקֹּדֶשׁ" (ט"ז, לב). כך ביאר הגר"א גם את סיומה של הפרשה – "וַיַּעַשׂ כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה"; לדעתו, כוונת הפסוק היא שמיד לאחר הצייווי נכנס אהרן לקודש הקודשים על פי סדר העבודה המבואר בפרשה. ועיין שם בראיות נוספות שהביא לשיטתו. על פי גישתו ניתן לומר, שהזכות להיכנס בכל עת הייתה ייחודית לאהרן הכהן, שפעל תמיד "כאשר צוה ה' את משה"; אך באשר לזרעו, אין ביטחון מלא שיפעל כך – שהרי אפילו בניו נכשלו בחוסר זהירות במידת היראה – לפיכך צומצמה כניסתם של שאר הכהנים הגדולים ליום הכיפורים בלבד.